

Varastetaankos pehmopaperiakin?

Sisarukset Ansa, Terttu ja Hellä olivat tehneet kesämatkan Ruotsiin ja palata jylkyttelivät autolautalla jossain Ahvenanmaan tienoilla. Olivat pistäytyneet kannen kuumuudesta lautan vielä kuumempiin uumeniin, joita nyttemmin sanotaan sosiaalituloiksi.

Terttu oli jäänyt suustaan kiinni lautan siivoojan kanssa. Nykyään kuuluu matkustavan monenlaista väkeä: jotkut kahmivat laivasta kaiken irtaimen ja vievät muistoksi meriltä Suomen kehitysalueille. Mikä tahansa kelpaa. Jopa sosiaalitulojen pehmopaperirullat ovat käypää tavaraa.

Ansa oli kuunnellut näkymättömästä kammiosta, uumenien perimmistä sopukoista, ja ihmetellen huikannut kajealla äänellään: »Varastetaankos vessapaperiakin?»

Kun hän ilmaantui sieltä ihmisiin, seisoi ovella äskeinen siivooja turskina kainalossaan monta rullaa WC-paperia. Innoissaan tuoreimmasta nappauksestaan hän tyrkkäsi ne Ansan syliin: »Tässä olis, ettei jatkossa tarvi varastaa!» Ansa oli jäänyt ansaan: tie kannelle tukossa. Onneksi hätiin osui Hellä, kokenut pedagogi. Pikemmin tuimana kuin hellänä hän lasketti siivoojalle madonluvut ja onnistui vapauttamaan Ansan. Ansa ei ollut varas.

Vai olisiko siivooja sittenkin ollut oikeassa?

Suomen passiivin taakse kätkeytyy monenlaista tekijää. Perustapaus on se, jossa tekijöitä on yhtä useampi ja kaikki ihmisiä tai inhimillisiä olentoja mutta puhuja ei niitä sen kummemmin täsmennä. Jos siivooja kertoo, että nykyään laivasta viedään pehmopaperia, niin kuulija ymmärtää, että varkaita on vähintään kaksi ja he ovat ihmisiä tai vähintään humanoideja; asialla eivät ole tuuli eivätkä siisteyttä harrastavat lokitkaan.

Toisinaan, eikä vallan harvoin, tämänkaltainen passiivi on kyllä pelkkä petollinen kupla. Puhujan ei tarvitse paljastaa tekijöitä; kun kupla särkyä, niitä tuskin löytyykään tai ne osoittautuvat merkityksettömiksi.

Perustapauksen lisäksi on muita. Maihin tultuaan Ansa, Terttu ja Hellä voivat kertoa: »Käytiin tässä Ruotsissa ja tuotiin vähän matkamuistoja.» Silloin passiivi on joko häveliäänä tai tekohäveliäänä monikon I. persoonan korvikkeena: me kävimme ja toimme. Tällaisesta on saanut alkunsa myös puhekielessä yleinen tyyppi »me käytiin ja tuotiin». Kirjakielissä, huolellisessa puhekielessäkin ja monin paikoin esimerkiksi Hämeessä ja Pohjanmaalla kaikessa puhekielessä käytetään sen sijasta persoonamuotoa: me kävimme ja toimme.

Yhdessä me-tapauksessa passiivi tosin on ainoa mahdollinen kaikkinaisessa puheessa ja alkaa olla kirjakielissäkin. Tämä tapaus on monikon I. persoonan imperatiivi. Tuntuu ylen juhlalliselta laushtaa »Jatkakaamme matkaa!», ja hiukan tärkeilevältä vaikuttaa sekin, että tie-

demies tai -nainen kirjoittaa »Ottakaamme nämä esimerkit lähemmin tarkasteltavaksi».

Tarkkakorvainen Lauri Hakulinen huomautti tämmöisten imperatiivien vanhentuneisuudesta Virittäjässä pitkälti viidettäkymmentä vuotta sitten. Kaavamaisella kielenkäytöllä on silti yhä suosijansa: nykytieteilijät voivat jatkuvasti vietellä lukijoita sanomalla »Tarkastelkaamme tapauksia lähemmin». Hakulisen ehdotuksen mukaista luontevampaa suomea olisi *tarkastellaan tapauksia lähempää*. (Kannattaa huomata hänen toinenkin kohennuksensa: suomessa ei asioita katsota »läheisesti» vaan läheltä, ja siksi on kotoista katsella niitä myös lähempää, ei »lähemmin».)

Liitepartikkelilla *-ko* on silläkin perustehtävä: sen avulla tehdään kaksivaihtaisia kysymyksiä. Jos kysytään »Meneekö tämä lautta Naantaliin?», on vastaus joko *Menee* tai *Ei*. Jos kysytään »Naantaliinko tämä lautta menee?», vastaus on *Naantaliin* (myös *Niin*) tai *Ei*. Mutta tällä partikkelilla on muitakin tehtäviä. Niinpä sitä käytetään imperatiivin pehmeämmissä vastineissa, kehoittelevissa ehdotuksissa: »Tuletkos illalla meille?», »Otetaanko jäätelötkin?» Ajatus voi olla melkein sama kuin vanhassa juhlallisessa imperatiivissa: »Ottakaamme jäätelötkin.»

Niin, oliko siivooja oikeassa ja Ansa sittenkin ehdottanut WC-paperin varastamista? Väärässä siivooja oli. Ei varas kajealla äänellä kuuluta aikomuksiaan. Ja olisi siivoojan pitänyt nähdä Ansan silmistäkin, ettei tämä ollut pehmopaperivaras. Asiayhteys ja kielenulkoiset vihjeet auttavat usein purkamaan kielen kaksi-, jopa moniselitteisyyden, mutta siivooja ei osannut käyttää niitä hyväkseen.

Ansa oli rehellinen: hän ei edes yrittänyt hyödyntää suomen passiivin moniselitteisyyttä. Jotkut yrittävät. Kollegisessa neuvoskunnassa he voivat lipevoidä tähän tapaan: »Ministeriön taholta on lupailtu, että tämä virka saadaan, jos se kytketään kehitysyhteistyöpäämääriin.»

Kuka on lupailut ja millä valtuuksin? Onko lupailijoita useampi kuin yksi? On-

Kielemme käytäntö

ko hän tai ovatko he lupaustaan edes lunastamassa silloin kun asia ajankohtautuu?

Neuvoskunnissa asia selvenee parhaiten siten, että joku vaivautuu kysymään, kuka on lupailut. Jos passiivi on kupla, tällä lailla sen tehokkaimmin saa puhki.

TERHO ITRONIN

N

N

S

S